ĐẠI HỌC QUỐC GIA HÀ NỘI
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC XÃ HỘI VÀ NHÂN VĂN

Danh Hữu Giang

PHÁT HUY GIÁ TRỊ CỦA NGHI LỄ XUẤT GIA TRONG PHẬT GIÁO THERAVĀDA Ở TÂY NAM BỘ HIỆN NAY

Chuyên ngành: Tôn giáo học
Mã số: 9229009.01

TÓM TẮT LUẬN ÁN TIẾN SĨ TÔN GIÁO HỌC

Hà Nội, 2026

Công trình được hoàn thành tại:

Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn, ĐHQGHN

Người hướng dẫn khoa học: 1. PGS.TS. Đỗ Lan Hiền

2. PGS.TS. Trần Thị Kim Oanh

Phản biện 1: .....

Phản biện 2: .....

Phản biện 3: .....

Luận án sẽ được bảo vệ trước Hội đồng cấp Đại học Quốc gia chấm luận án tiến sĩ họp tại: .....

Vào hồi: ..... giờ ..... ngày ..... tháng ..... năm 20 .....

Có thể tìm hiểu Luận án tại:

- Thư viện Quốc gia Việt Nam
- Trung tâm Thông tin - Thư viện, Đại học Quốc gia Hà Nội

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Phật giáo là tôn giáo có lịch sử lâu đời, gắn bó mật thiết với dân tộc Việt Nam hơn hai nghìn năm. Trong tiến trình đó, Phật giáo không chỉ truyền bá giáo lý từ bi, trí tuệ, hướng thiện mà còn hình thành hệ thống nghi lễ phong phú, phản ánh chiều sâu triết lý và văn hóa Phật giáo. Đối với Phật giáo Theravāda, nghi lễ xuất gia giữ vị trí đặc biệt quan trọng vì đây là nghi thức đánh dấu sự chuyển đổi từ đời sống thế tục sang đời sống phạm hạnh, từ thân phận cư sĩ sang thành viên của Tăng đoàn. Nghi lễ này không đơn thuần là thủ tục tôn giáo mà còn là quá trình giáo dục đạo đức, rèn luyện nhân cách, tiếp nhận giới luật và duy trì sự kế thừa của Tăng già. Theo quan niệm Phật giáo Nam tông, sự tồn tại của Tăng đoàn là điều kiện bảo đảm cho sự trường tồn của Chánh pháp; do đó, xuất gia là mắt xích trung tâm trong cơ chế bảo tồn đạo pháp qua các thế hệ.

Tính cấp thiết của đề tài càng nổi bật khi đặt trong không gian Tây Nam Bộ – địa bàn cư trú tập trung của đồng bào Khmer Nam Bộ. Đây là vùng đất có vị trí chiến lược đặc biệt về kinh tế, quốc phòng, an ninh và giao lưu văn hóa; đồng thời là nơi hội tụ đa dạng dân tộc, tôn giáo. Trong cộng đồng Khmer, Phật giáo Theravāda không chỉ là tôn giáo mà còn là nền tảng văn hóa – xã hội truyền thống.

Từ những phân tích trên có thể khẳng định, việc nghiên cứu đề tài *"Phát huy giá trị của nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ hiện nay"* là yêu cầu khách quan, cấp thiết cả về lý luận và thực tiễn.

2. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

- Mục đích nghiên cứu

Trên cơ sở phân tích về nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda luận án phân tích và chỉ ra những giá trị của nghi lễ đối với cộng đồng tín đồ Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ. Từ đó đi đến phân tích những vấn đề đặt ra đối với nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda

và đưa ra những giải pháp nhằm phát huy giá trị của nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ hiện nay.

- **Nhiệm vụ nghiên cứu**

+ Thứ nhất, hệ thống hóa và luận giải những vấn đề lý luận cơ bản về nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda, bao gồm các khái niệm liên quan, cơ sở tư tưởng, giáo lý, quan niệm tôn giáo; đồng thời làm rõ vai trò, ý nghĩa của nghi lễ xuất gia trong đời sống tôn giáo và xã hội.

+ Thứ hai, khảo cứu cơ sở thực tiễn và phân tích thực trạng nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ thông qua việc xem xét đặc điểm vùng, quá trình phát triển của Phật giáo Nam tông Khmer, các yếu tố tác động, cùng đặc trưng, hình thức tổ chức, quy trình và việc thực hành nghi lễ tại một số chùa tiêu biểu.

+ Thứ ba, phân tích và làm rõ các giá trị chủ yếu của nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ trên các phương diện tâm linh, đạo đức và văn hóa; đồng thời nhận diện những biến đổi, khó khăn, thách thức và nguyên nhân trong bối cảnh hiện nay.

+ Thứ tư, đề xuất hệ thống quan điểm và giải pháp khả thi nhằm phát huy giá trị của nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ hiện nay đối với Giáo hội, gia đình, cộng đồng và thanh niên Khmer, góp phần bảo tồn bản sắc văn hóa dân tộc và phát triển bền vững vùng Tây Nam Bộ.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

+ Đối tượng nghiên cứu: Nghi lễ xuất gia của Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ, cụ thể là Phật giáo Nam tông của người Khmer ở Tây Nam Bộ.

+ Phạm vi nghiên cứu:

Phạm vi nội dung nghiên cứu: Xuất gia của Phật giáo Theravāda có nhiều hình thức, trong nghiên cứu này bàn sâu đến hai hình thức xuất gia chính là lễ xuất gia Sa di và lễ xuất gia Tỳ Kheo của Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ.

Phạm vi không gian nghiên cứu: Tác giả lựa chọn không gian nghiên cứu về nghi lễ xuất gia của Phật giáo Theravāda ở khu vực Tây

Nam Bộ, tuy nhiên tác giả lựa chọn khảo sát một số chùa theo truyền thống Nam tông Khmer ở Tây Nam Bộ, cụ thể là các tỉnh An Giang, Cần Thơ.

Phạm vi thời gian: Nghiên cứu nghi lễ xuất gia của Phật giáo Theravāda ở khu vực Tây Nam Bộ giai đoạn từ năm 2018 đến nay, năm 2018 Luật Tín ngưỡng, tôn giáo có hiệu lực.

4. Câu hỏi và giả thuyết nghiên cứu

- Các câu hỏi nghiên cứu chủ yếu:

+ Nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda được hình thành trên những cơ sở tư tưởng, giáo lý và quan niệm tôn giáo nào, đồng thời có vai trò gì trong đời sống tôn giáo và xã hội?

+ Nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ hiện nay có những đặc trưng, hình thức tổ chức và cách thức thực hành như thế nào?

+ Nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ mang những giá trị chủ yếu nào về phương diện tâm linh, đạo đức và văn hóa đối với cộng đồng Khmer và xã hội?

+ Trong bối cảnh hiện nay, nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ đang chịu tác động của những biến đổi, khó khăn và thách thức nào?

+ Cần có những quan điểm và giải pháp nào để bảo tồn, phát huy giá trị của nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ hiện nay?

- Giả thuyết nghiên cứu

+ Giả thuyết thứ nhất, nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda được hình thành trên nền tảng giáo lý, giới luật và truyền thống văn hóa của cộng đồng Khmer, vì vậy không chỉ mang ý nghĩa tôn giáo mà còn giữ vai trò quan trọng trong đời sống xã hội ở Tây Nam Bộ.

+ Giả thuyết thứ hai, nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ hiện nay về cơ bản vẫn được duy trì tương đối ổn định, tuy nhiên đã và đang có những biến đổi nhất định về thời gian, hình

thức tổ chức, mức độ tham gia và cách thức thực hành dưới tác động của bối cảnh xã hội mới.

+ Giả thuyết thứ ba, nghi lễ xuất gia tiếp tục bảo lưu và phát huy những giá trị nổi bật về tâm linh, đạo đức và văn hóa; góp phần giáo dục nhân cách, củng cố gắn kết cộng đồng Khmer và bảo tồn bản sắc văn hóa dân tộc ở Tây Nam Bộ.

+ Giả thuyết thứ tư, những khó khăn, thách thức đối với nghi lễ xuất gia hiện nay chủ yếu bắt nguồn từ tác động của kinh tế thị trường, đô thị hóa, giao lưu văn hóa, sự thay đổi nhu cầu của giới trẻ và hạn chế trong công tác bảo tồn, phát huy giá trị văn hóa truyền thống.

+ Giả thuyết thứ năm, nếu có hệ thống quan điểm đúng đắn cùng các giải pháp đồng bộ từ Giáo hội, gia đình và cộng đồng thì giá trị của nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ sẽ tiếp tục được bảo tồn và phát huy hiệu quả trong giai đoạn hiện nay.

5. Cơ sở lý luận và phương pháp nghiên cứu

- **Cơ sở phương pháp luận của nghiên cứu:** Đề tài nghiên cứu dựa trên quan điểm Chủ nghĩa Mác, Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh, quan điểm Đảng Cộng sản Việt Nam và chính sách Nhà nước ta về vấn đề tôn giáo và vai trò của tôn giáo.

- **Phương pháp cụ thể của nghiên cứu:** Luận án sử dụng các phương pháp nghiên cứu cơ bản:

+ Phương pháp quan sát tham dự: Tác giả lựa chọn phương pháp quan sát tham dự trực tiếp vào nghi lễ để quan sát tỉ mỉ quá trình thực hiện chu trình nghi lễ xuất gia của Phật giáo Theravāda để thấy được tiến trình nghi lễ, ý nghĩa nghi lễ, các kết quả đạt được của quá trình t hực hành nghi lễ.

+ Phương pháp phỏng vấn sâu: phương pháp này nhằm mục đích thu thập các thông tin thực tiễn trong nghiên cứu, nhằm chứng minh cho một giả thiết, một giả định được đặt trong nghiên cứu hoặc trên cơ sở những kết quả thu được, người nghiên cứu sẽ đưa ra một luận điểm khoa học.

+ Và các phương pháp như: phân tích, tổng hợp, đối chiếu, so sánh.

6. Đóng góp mới của luận án

+ Luận án góp phần làm sáng tỏ những vấn đề về nghi lễ Phật giáo, có thể làm tài liệu tham khảo cho công tác giảng dạy, nghiên cứu, học tập tôn giáo, hoặc cho việc hoạch định chính sách của các nhà nghiên cứu.

+ Cung cấp những luận cứ, luận chứng cụ thể nhằm phát huy những giá trị văn hoá tôn giáo tốt đẹp, khắc phục những hạn chế còn tồn đọng trong giai đoạn hiện nay (tức là việc bảo tồn và phát huy những giá trị Phật giáo, đặc biệt là những giá trị của Tăng đoàn còn nhiều bất cập …)

7. Kết cấu của luận án

Ngoài phần mở đầu, kết luận, Danh mục tài liệu tham khảo, nội dung luận án kết cấu 4 chương, 8 tiết.

CHƯƠNG 1:
TỔNG QUAN CÁC CÔNG TRÌNH NGHIÊN CỨU LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI LUẬN ÁN VÀ LÝ THUYẾT NGHIÊN CỨU

1.1. Tổng quan các công trình nghiên cứu liên quan đến đề tài luận án

1.1.1. Các công trình nghiên cứu về Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ và địa bàn nghiên cứu, cộng đồng người Khmer Tây Nam Bộ

Các công trình viết về Phật giáo Theravāda: Đầu tiên phải kể đến giáo trình: Lược sử Phật giáo Nam tông Việt Nam, của tác giả Thiện Minh. Một trong những tác phẩm có thể kể đến đó chính là *Nguyên Thủy Phật giáo Tư Tưởng Luận* của tác giả Kimura Taiken, Thích Quảng Độ việt dịch. Hòa thượng Ấn Thuận có công trình: *Lịch sử Biên tập Thánh điển Phật giáo nguyên thủy* (Nxb Phương Đông, 2014).

Viết về lịch sử khai phá vùng đất Nam Bộ, tác giả Huỳnh Lứa chủ biên cuốn sách *Lịch sử khai phá vùng đất Nam Bộ, 1987,* Nxb Tổng hợp TPHCM. Hay công trình: *Lược sử vùng đất Nam Bộ - Việt Nam, do tác giả Vũ Minh Giang chủ biên,* Nxb. Đại học Quốc gia Tp. Hồ Chí Minh năm 2019 đã phân tích các giai đoạn lịch sử của vùng đất Nam Bộ qua các giai đoạn lịch sử. Viết về lịch sử vùng đất Tây Nam Bộ có thể kể đến cuốn sách *Công cuộc mở đất Tây Nam Bộ thời chúa Nguyễn* của tác giả Đỗ Quỳnh Nga (2022), Nxb Chính trị Quốc gia. Nguyễn Mạnh Cường (2008), *Phật giáo Khơme Nam Bộ (những vấn đề nhìn lại),* Nxb. Tôn Giáo, Hà Nội….

1.1.2. Công trình nghiên cứu về nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda

Tiêu biểu là Steven Collins với tác phẩm *Nirvana and Other Buddhist Felicities* (1998, Cambridge University Press). Kate Crosby với tác phẩm *Traditional Theravada Meditation and Its Modern-Era Suppression* (2013, Shambhala Publications). *Nguyên Thủy Phật giáo tư tưởng luận* của tác giả Kimura Taiken, Thích Quảng Độ việt dịch. Cuốn sách: *Chế độ và nghi thức Phật giáo Trung Quốc* (Hạ Kim Hoa, 2020, Nxb Lao Động),…

1.1.3. Công trình nghiên cứu về giá trị và giải pháp phát huy nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda hiện nay.

Tiếp cận từ nhân học xã hội, Melford E. Spiro trong công trình *Buddhism and Society: A Great Tradition and Its Burmese Vicissitudes;* tác phẩm *The Buddha and His Teachings,* Narada Maha Thera; Lâm Nhân (2014), *Văn hóa Phật giáo trong đời sống người Khmer Nam Bộ hiện nay,….*

1.1.4. Những kết quả nghiên cứu luận án có thể kế thừa và vấn đề đặt ra luận án cần tiếp tục nghiên cứu

Thứ nhất, từ những kết quả nghiên cứu của các công trình khoa học mà luận án có thể kế thừa:

Trước hết, các công trình nghiên cứu về Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ và cộng đồng Khmer Nam Bộ đã cung cấp bức tranh khá

toàn diện về quá trình hình thành, phát triển của Phật giáo Nam tông Khmer trong khu vực; vai trò của chùa Khmer, đội ngũ tăng sĩ và các thiết chế tôn giáo trong đời sống cộng đồng. Đây là cơ sở quan trọng để luận án nhận diện bối cảnh lịch sử, văn hóa, xã hội của nghi lễ xuất gia, đồng thời xác định vị trí của nghi lễ này trong tổng thể đời sống tôn giáo của người Khmer Tây Nam Bộ; Thứ hai, các công trình nghiên cứu chuyên sâu về nghi lễ xuất gia trong thế giới Theravāda đã giúp luận án kế thừa hệ thống khái niệm, cơ sở giáo lý và cấu trúc nghi lễ xuất gia trong truyền thống Phật giáo Nam tông; Thứ ba, nhiều công trình trong nước đã bước đầu làm rõ giá trị của nghi lễ xuất gia trong giáo dục đạo đức, giữ gìn tiếng nói – chữ viết Khmer, củng cố mối liên kết gia đình – cộng đồng, bảo tồn văn hóa dân tộc và ổn định đời sống tinh thần; Thứ tư, nhiều công trình đã gợi mở các nhóm giải pháp bảo tồn và phát huy Phật giáo Nam tông Khmer như nâng cao chất lượng đào tạo tăng tài, củng cố vai trò chùa Khmer, bảo tồn di sản văn hóa, tăng cường truyền thông hiện đại, thích ứng với quá trình đô thị hóa và hội nhập quốc tế.

Thứ hai, những vấn đề đặt ra mà luận án cần tiếp tục nghiên cứu:

Trước hết, phần lớn các công trình hiện nay mới nghiên cứu Phật giáo Theravāda Khmer dưới góc độ lịch sử phát triển, văn hóa cộng đồng hoặc chức năng xã hội của chùa Khmer, trong khi chưa có nhiều nghiên cứu chuyên biệt xem nghi lễ xuất gia như một đối tượng độc lập. Thứ hai, các nghiên cứu trước đây chủ yếu mô tả nghi lễ hoặc đề cập rải rác trong nghiên cứu văn hóa Khmer, chưa phân tích sâu cơ sở tư tưởng, giáo lý và ý nghĩa biểu tượng của từng bước trong nghi lễ xuất gia như cạo tóc, khoác y, thọ giới, học giới luật, đời sống tu học trong chùa… Thứ ba, chưa có nhiều công trình khảo sát thực chứng về sự biến đổi của nghi lễ xuất gia trong bối cảnh hiện nay: xu hướng giảm số lượng thanh niên xuất gia dài hạn, gia tăng xuất gia ngắn hạn, tác động của kinh tế thị trường, đô thị hóa, truyền thông số, di cư lao động và giao lưu văn hóa. Thứ tư, nhiều nghiên cứu đã nói đến giá trị của nghi lễ xuất gia nhưng chưa đánh giá đầy đủ khả năng chuyển hóa giá trị đó thành nguồn lực phát triển xã hội hiện đại. Thứ năm, các giải pháp được nêu trong nhiều công trình còn mang tính khái

quát, chưa gắn chặt với đặc thù địa bàn Tây Nam Bộ và chưa dựa trên khảo sát thực tiễn chuyên sâu.

1.1. Lý thuyết nghiên cứu

1.1.1. Lý thuyết cấu trúc – chức năng

Lý thuyết cấu trúc - chức năng gắn liền với tên tuổi của các nhà xã hội học nổi tiếng như A.Comte (1798 - 1857), H.Spencer (1820-1903), E.Durkheim (1858 - 1917), Bronislaw Malinowski (1884- 1942), T.Parsons (1902 - 1979), R.Merton (1910 - 2003), P.Blau (1918 - 2002)... Lý thuyết được áp dụng trong luận án để thấy rõ vai trò, chức năng, giá trị của tôn giáo nói chung, của nghi lễ tôn giáo nói riêng với đời sống con người. Chức năng của nghi lễ tôn giáo là đáp ứng nhu cầu tín ngưỡng, tôn giáo của con người, chức năng gắn kết cộng đồng, chức năng giao tiếp, chức năng điều chỉnh hành vi,…

1.2.2. Lý thuyết vốn xã hội - nguồn lực xã hội

Lý thuyết vốn xã hội (social capital) do các học giả như Pierre Bourdieu, James Coleman và Robert Putnam phát triển, nhấn mạnh rằng ngoài nguồn lực vật chất, xã hội còn tồn tại những nguồn lực phi vật chất như niềm tin, mạng lưới quan hệ, chuẩn mực đạo đức và tinh thần hợp tác cộng đồng.

1.2.3. Lý thuyết nghi lễ chuyển đổi

Vận dụng lý thuyết này trong nghiên cứu nghi lễ xuất gia Theravāda để thấy được vai trò, giá trị của nghi lễ, sự biến chuyển của cá nhân sau khi thực hiện nghi lễ. Nghi lễ xuất gia cũng chính là một nghi lễ chuyển đổi với vai trò là nghi lễ tạo nên sự thay đổi quan trọng về vai trò, vị thế xã hội, nghĩa vụ, trách nhiệm và thời gian trong một nền văn hóa của đối tượng nghi lễ chính.

1.2.4. Lý thuyết bản sắc văn hóa

Lý thuyết bản sắc văn hóa (cultural identity theory) là cách tiếp cận quan trọng trong khoa học xã hội đương đại nhằm lý giải quá trình hình thành, duy trì và biến đổi bản sắc của các cộng đồng dân tộc, tôn giáo trong bối cảnh giao lưu và hiện đại hóa.

CHƯƠNG 2.
CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ THỰC TIỄN NGHIÊN CỨU NGHI LỄ XUẤT GIA TRONG PHẬT GIÁO THERAVĀDA Ở TÂY NAM BỘ

2.1. Một số khái niệm

+ Nghi lễ xuất gia: Nghi lễ xuất gia (Pabbajjā, Upasampadā) là hệ thống nghi thức tôn giáo trong Phật giáo nhằm chuyển đổi cá nhân từ đời sống cư sĩ sang đời sống xuất thế, trước hết qua lễ Pabbajjā để trở thành Sa-di, sau đó qua lễ Upasampadā để trở thành Tỳ-khưu chính thức trong Tăng đoàn. Đây vừa là sự kiện tôn giáo mang tính thiêng liêng, vừa là thiết chế xã hội quan trọng trong việc duy trì cộng đồng Phật giáo.

+ Giá trị: Giá trị là những thuộc tính tích cực của sự vật, hiện tượng, tư tưởng hay hành vi được con người và xã hội thừa nhận là có ích, có ý nghĩa, đáng quý và cần hướng tới trong đời sống vật chất cũng như tinh thần. Giá trị có thể tồn tại dưới nhiều dạng như giá trị kinh tế, giá trị đạo đức, giá trị văn hóa, giá trị tôn giáo, giá trị pháp lý hay giá trị thẩm mỹ.

+ Phật giáo Theravāda: Phật giáo Theravāda là một truyền thống Phật giáo có nguồn gốc trực tiếp từ Phật giáo Nguyên thủy, tự xem mình là hệ phái bảo tồn trung thành nhất giáo lý nguyên thủy.

+ Phát huy giá trị của nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ hiện nay: phát huy giá trị của nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ hiện nay là quá trình nhận diện, bảo tồn và phát triển những giá trị tôn giáo, đạo đức, giáo dục và văn hóa của nghi lễ xuất gia, nhằm làm cho các giá trị đó tiếp tục được duy trì, lan tỏa và phát huy tác dụng tích cực trong đời sống cộng đồng. Quá trình này không chỉ hướng tới việc giữ gìn các nghi thức truyền thống của Phật giáo Theravāda mà còn làm nổi bật vai trò của nghi lễ xuất gia trong việc giáo dục đạo đức, củng cố đời sống tinh thần và bảo tồn bản

sắc văn hóa của cộng đồng Phật giáo Nam tông Khmer ở Tây Nam Bộ Việt Nam trong bối cảnh xã hội hiện nay

2.1.2. ***Tư tưởng, giáo lý và quan niệm về nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda***

2.1.2.1. Tư tưởng

Phật giáo Theravāda được xác định là một nhánh hậu thân của Phật giáo Nguyên Thủy và là đại diện lớn nhất của truyền thống Phật giáo Nam truyền. . Tư tưởng Phật giáo Nguyên thủy Giáo lý Phật giáo Nguyên thủy hình thành trực tiếp từ những lời dạy của Đức Phật Thích Ca Mâu Ni**,** được ghi chép và hệ thống hóa trong Tam tạng kinh điển Pali.

2.1.2.2. Giáo lý

Cơ sở giáo lý của nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda là một hệ thống hoàn chỉnh và nhất quán. Về nhận thức luận, nó dựa trên Tứ diệu đế và duyên khởi; về đạo đức học, nó dựa trên Bát chính đạo và Tam học; về triết học, nó dựa trên vô thường và vô ngã; về tổ chức tôn giáo, nó dựa trên Luật tạng và vai trò Tăng đoàn; về văn hóa xã hội, nó được gắn với báo hiếu, giáo dục thanh niên và duy trì cộng đồng. Chính nhờ nền tảng giáo lý đó mà nghi lễ xuất gia không chỉ là nghi thức truyền thống, mà là con đường chuyển hóa con người và duy trì sức sống của Phật giáo qua nhiều thời đại.

2.1.2.3. Quan niệm

Cơ sở quan niệm của nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda là một hệ thống đa chiều và chặt chẽ. Đó là quan điểm về giới hạn của đời sống thế tục; quan điểm về khả năng tự chuyển hóa của con người; quan điểm đề cao đời sống phạm hạnh; quan điểm coi Tăng đoàn là trụ cột Chánh pháp; quan điểm lấy đạo đức làm nền tảng; quan điểm buông bỏ dục vọng để đạt tự do nội tâm; quan điểm xã hội hóa giá trị xuất gia trong gia đình và cộng đồng; cùng quan điểm coi tu viện là môi trường giáo dục nhân cách. Chính hệ quan điểm này làm cho nghi lễ xuất gia không chỉ là nghi thức truyền thống, mà là một thiết chế tôn giáo – xã hội có sức sống lâu bền trong lịch sử và hiện tại.

2.2. Cơ sở thực tiễn về nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ

2.2.1. Tây Nam Bộ và những yếu tố tác động đến nghi lễ xuất gia

Điều kiện tự nhiên của vùng đất Nam Bộ nói chung, Tây Nam Bộ nói riêng có tác động sâu sắc và toàn diện đến văn hóa và đời sống tín ngưỡng, tôn giáo của cư dân nơi đây. Lịch sử khai phá vùng đất Nam Bộ nói chung, Tây Nam Bộ nói riêng là một quá trình lâu dài, phức hợp, gắn liền với sự hiện diện, tương tác và cộng cư của nhiều dân tộc khác nhau.

Như vậy, lịch sử khai phá Tây Nam Bộ không phải là quá trình đơn tuyến của một dân tộc, mà là kết quả của sự gặp gỡ, giao thoa và cộng cư đa dân tộc. Chính quá trình này đã hình thành nên bản sắc Nam Bộ – một vùng đất cởi mở, đa dạng về văn hóa, tôn giáo và lối sống, trong đó mỗi dân tộc đều để lại dấu ấn riêng, góp phần tạo nên diện mạo xã hội và đời sống tinh thần đặc thù của Nam Bộ ngày nay.

Về văn hóa, miền Tây Nam Bộ mang đậm dấu ấn của môi trường sông nước. Sự đa dạng văn hóa Tây Nam Bộ còn thể hiện rõ trong lễ hội, phong tục và sinh hoạt cộng đồng.

Về phương diện tôn giáo – tín ngưỡng, Tây Nam Bộ là không gian hội tụ của nhiều tôn giáo và hệ phái khác nhau. Môi trường sông nước không chỉ chi phối phương thức sinh hoạt và sản xuất của cư dân mà còn góp phần hình thành tâm thức tôn giáo mang tính hài hòa với tự nhiên, đề cao sự thích nghi, khoan dung và cộng đồng.

2.2.2. Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ

Phật giáo Theravāda ở Nam Bộ chủ yếu tồn tại, phát triển gắn liến với cộng đồng dân tộc Khmer. Chính vì vậy, chúng ta sẽ nghiên cứu sâu hơn về cộng đồng Khmer Nam Bộ và quá trình đón nhận Phật giáo Theravāda của người Khmer.

Đặc điểm nổi bật của người Khmer Nam Bộ là sự gắn bó chặt chẽ giữa dân tộc và tôn giáo, trong đó Phật giáo Nam tông Theravāda giữ vai trò trung tâm trong đời sống tinh thần**.** Đối với người Khmer, Phật

giáo không chỉ là niềm tin tôn giáo mà còn là nền tảng đạo đức, chuẩn mực ứng xử và phương thức giáo dục truyền thống.

2.2.3. Vai trò và ý nghĩa của nghi lễ xuất gia trong đời sống tôn giáo và xã hội

Nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda mang vai trò và ý nghĩa đa chiều. Về tôn giáo, đây là cơ chế duy trì Tăng đoàn và truyền thừa Chánh pháp. Về giáo dục, đây là môi trường rèn luyện nhân cách, đạo đức và bản lĩnh nội tâm. Về xã hội, đây là thiết chế gắn kết cộng đồng, hỗ trợ ổn định xã hội và xây dựng đời sống văn hóa cơ sở. Về văn hóa, đây là phương thức quan trọng bảo tồn bản sắc dân tộc Khmer ở Tây Nam Bộ. Chính vì vậy, nghi lễ xuất gia không chỉ là một thực hành tín ngưỡng truyền thống mà còn là nguồn lực văn hóa – xã hội bền vững cần tiếp tục được nghiên cứu, bảo tồn và phát huy trong bối cảnh hiện nay.

Tiểu kết chương 2

Chương 2 đã làm rõ cơ sở lý luận và thực tiễn của việc nghiên cứu nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ hiện nay. Trên phương diện lý luận, chương đã hệ thống hóa các khái niệm cơ bản như nghi lễ, xuất gia, giá trị, phát huy giá trị và Phật giáo Theravāda, qua đó khẳng định nghi lễ xuất gia không chỉ là nghi thức tôn giáo mà còn là hiện tượng văn hóa – xã hội chứa đựng nhiều giá trị đạo đức, giáo dục và nhân văn.

Chương này cũng phân tích cơ sở tư tưởng, giáo lý và quan niệm của Phật giáo Theravāda đối với nghi lễ xuất gia. Từ nền tảng Tứ diệu đế, Bát chính đạo, Tam học Giới – Định – Tuệ, vô thường, vô ngã và lý tưởng giải thoát, nghi lễ xuất gia được nhìn nhận như bước chuyển từ đời sống thế tục sang đời sống phạm hạnh, đồng thời là phương thức duy trì Tăng đoàn và truyền thừa Chính pháp.

Về thực tiễn, chương đã khái quát đặc điểm của vùng Tây Nam Bộ – nơi có đông đồng bào Khmer sinh sống và là địa bàn trọng tâm của Phật giáo Theravāda ở Việt Nam. Các yếu tố tự nhiên, lịch sử cư trú, thiết chế chùa Khmer, đời sống kinh tế – xã hội và chính sách dân tộc,

tôn giáo đã tác động trực tiếp đến việc duy trì và biến đổi nghi lễ xuất gia hiện nay.

Đồng thời, chương cũng làm rõ vai trò, ý nghĩa của nghi lễ xuất gia trong đời sống tôn giáo và xã hội, không chỉ đào luyện người tu hành mà còn góp phần giáo dục thanh thiếu niên, củng cố cộng đồng và bảo tồn bản sắc văn hóa Khmer. Đây là nền tảng quan trọng để tiếp tục nghiên cứu thực trạng và đề xuất giải pháp ở các chương tiếp theo.

CHƯƠNG 3.
THỰC TRẠNG VÀ GIÁ TRỊ CỦA NGHI LỄ XUẤT GIA TRONG PHẬT GIÁO THERAVĀDA Ở TÂY NAM BỘ

3.1. Thực trạng nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ hiện nay

3.1.1. Đặc trưng và hình thức tổ chức của nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda

Nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda là một nghi lễ chuyển đổi quan trọng, đánh dấu sự thay đổi căn bản về thân phận tôn giáo và địa vị xã hội của cá nhân. Về cấu trúc, nghi lễ này bao gồm một tiến trình có tính quy phạm chặt chẽ, được hình thành từ truyền thống Luật tạng và được duy trì ổn định qua nhiều thế kỷ. Ở khu vực Tây Nam Bộ, đặc biệt trong cộng đồng Phật giáo Nam tông Khmer, quy trình nghi lễ vừa tuân thủ nguyên tắc chung của Theravāda, vừa mang những sắc thái văn hóa bản địa đặc thù.

3.1.2. Nghi thức chính trong thực hành nghi lễ xuất gia

Theo truyền thống Phật giáo, một người tuổi đời dưới 20 phát tâm xuất gia, hay do gia đình đem gửi gắm vào cửa chùa, thường được gọi là chú tiểu, đồng chân nhập đạo. Tùy theo số tuổi, vị này được giao việc làm trong chùa và học tập kinh kệ, nghi lễ. Thời gian sau, vị này được thụ 10 giới, gọi là Sa di (đối với nam) hay Sa di Ni (đối với nữ). Đến năm được ít nhất là 20 tuổi đời và chứng tỏ khả năng tu học, đủ điều kiện về tu tập, vị này được thụ giới cụ túc, tức là 250 giới tỳ kheo (nam) hay 348 giới tỳ kheo Ni (nữ) và được gọi

là Đại đức (nam) hay Sư cô (nữ). Trên giấy tờ thì ghi là Tỳ kheo (nam) hay Tỳ kheo Ni (nữ) trước pháp danh của vị xuất gia. Như vậy, bất cứ hạng tuổi nào khi xuất gia, trước tiên phải xin thụ giới Sa di, sau mới thụ giới Tỳ khưu. Truyền thống Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ vẫn chỉ có xuất gia dành cho nam.

Hiện nay nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ vẫn theo truyền thống Phật giáo Theravāda được thể hiện trong kinh điển.

3.1.2. Nghi lễ xuất gia tại một số ngôi chùa ở khu vực Tây Nam Bộ hiện nay

Chùa Cà Nhung, huyện Gò Quao, tỉnh Kiên Giang cũ này thuộc xã Định Hòa, tỉnh An Giang. Theo HT. Danh Đổng cho biết lễ xuất gia Sa di là nghi lễ thường xuyên được tổ chức tại chùa phục vụ nhu cầu tu học của bà con Khmer nơi đây, hằng năm, nghi lễ này thường được tổ chức vào dịp tết Chôl Chnăm Thmây theo truyền thống đồng bào dân tộc Khmer. Bởi đây là dịp lễ lớn của bà con với nhiều ý nghĩa tốt đẹp, mang ý nghĩa cầu mong mưa thuận gió hòa, mùa màng bội thu, và là dịp để gia đình sum vầy, thể hiện lòng biết ơn tổ tiên, gắn kết cộng đồng. Xuất gia Sa di chủ yếu là dành cho đối tượng các thanh thiếu niên, con em đồng bào Khmer trong vùng. Độ tuổi xuất gia không có giới hạn tùy vào nhân duyên của mỗi người khác nhau. Vì vậy, có người xuất gia ở độ tuổi rất trẻ, cũng có người xuất gia ở độ tuổi trưởng thành, già…(như đã trình bày ở trên, dù xuất gia Tỳ Khưu thì vẫn phải trải qua nghi lễ xuất gia Sa di nếu người xuất gia trên 20 tuổi nhưng chưa xuất gia Sadi). Nhưng chủ yếu là đôi tượng thanh thiếu niên từ 14 tuổi đến 19 tuổi. Số lượng xuất gia cũng không cố định, tùy vào từng năm.

Chùa Cù Là Mới (Ottomsuriya Kompuncinthmi)

Chùa Cù Là Mới, thuộc tỉnh An Giang. Chùa thành lập vào năm 1903 do HT Tăng Suông khai sáng. Theo lời Thượng tọa trụ trì Danh Liêm tổ chức lễ xuất gia tại chùa như sau:

Lễ xuất gia Sa di ở chùa Cù Là Mới thường được tổ chức vào dịp Tết Chôl Chnăm Thmây theo truyền thống đồng bào dân tộc Khmer, vào ngày 13 tháng 04 dương lịch hàng năm. Những thanh thiếu niên (TTN) người Khmer muốn vào tu học ở chùa thì trước hết phải xin phép cha mẹ trước. Sau khi cha mẹ đồng ý thì dẫn con vào chùa để xin phép Thượng tọa Trụ trì chùa, để Thượng tọa hướng dẫn làm thủ tục xin phép chính quyền địa phương và giáo hội Phật giáo để xuất gia tu học.

Chùa Sóc Xoài (Ājakusalapaṃbeñjeay)

Hàng năm đến ngày 14 tháng 4 dương lịch, đồng bào Khmer tổ chức tết Chôl Chnăm Thmây tức là tết chịu tuổi của dân tộc. Thời gian thực hiện nghi lễ xuất gia tùy theo mỗi chùa, nhưng thường vào các dịp tết Chôl Chnăm Thmây hay tháng VêSak (Rằm Tháng 4 âm lịch), hoặc vào mùa an cư Kiết hạ theo truyền thống Phật giáo Nam tông Khmer. Đối với chùa Sóc Xoài, thường tổ chức xuất gia tu học cho con em đồng bào Khmer trong bổn tự vào dịp tết Chôl Chnăm Thmây. Khi các thanh thiếu niên muốn vào chùa tu học thì trước hết phải xin phép cha mẹ. Sau khi cha mẹ đồng ý thì dẫn con vào chùa để xin phép Thượng tọa Trụ trì chùa, để Thượng tọa trụ trì hướng dẫn làm thủ tục xin phép xuất gia.

Nghi thức xuất gia Tỳ Kheo tại chùa Sóc Xoài (*Rājakusalapaṃbeñjeay*)

Hàng năm vào khoảng tháng 6 dương lịch trước mùa an cư kiết hạ, chùa Sóc Xoài (*Rājakusalapaṃbeñjeay*) có tổ chức đại giới đàn cho các vị Sa di xuất gia tu lên bậc trên. Một số chùa trong tỉnh nếu vị Sa di nào muốn xuất gia thọ đại giới Tỳ Kheo thì xin phép cha mẹ hoặc thầy trụ trì đến gặp Thượng tọa trụ trì chùa Sóc Xoài để đăng ký tên vào danh sách xuất gia trước một tuần hoặc một tháng để dễ dàng trong khâu tổ chức sắp xếp nơi sinh hoạt.

Chùa Chùa Pôthi Somrôn, ở Cần Thơ: là một trong 30 di tích lịch sử - văn hóa đã được xếp hạng của thành phố Cần Thơ, tọa lạc bên sông Ô Môn, Chùa Pôthi Somrôn được xây dựng từ hơn 100 năm trước,

mang đậm ảnh hưởng văn hóa Khmer. Cái tên "Pothisomron" có ý nghĩa "Niềm tin vào Phật" trong tiếng Khmer.

Ở chùa Pôthi Somrôn, khi người con trai nào muốn vào chùa tập tu, vài tháng trước ngày lễ, họ đã phải xin phép cha mẹ đến chùa để học thuộc những bài kinh cơ bản, tập làm quen nếp sống của người xuất gia, thông báo đến cộng đồng phum, sóc, xin phép chính quyền địa phương, xin phép Giáo hội Phật giáo Việt Nam.

Trước lễ chính thức một ngày, họ được các sư làm lễ thế phát (cạo đầu), thay quần bằng chiếc xà-rông, thay áo bằng một tấm khăn vải trắng khoác lên vai từ trái sang phải. Tấm vải trắng mới này được gọi là Pênexo. Việc cạo đầu và mang tấm vải trắng mang ý nghĩa là đã từ bỏ thế tục, nguyện xuất gia. Trong thời gian này, gia đình người có con đi tu cũng mời chư Tăng về nhà họ để tụng kinh, cúng dường, làm lễ quy y.

3.2. Giá trị nghi lễ xuất gia của Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ

3.2.1. Giá trị tâm linh của nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda đối với tín đồ Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ

Đối với tín đồ Phật giáo, nghi lễ xuất gia không đơn thuần là việc rời bỏ đời sống thế tục, mà là một bước chuyển hóa tâm linh sâu sắc. Người xuất gia chính thức bước vào con đường tu học do Đức Phật chỉ dạy, lấy giải thoát khổ đau, thanh lọc thân – khẩu – ý làm mục tiêu tối thượng. Vì vậy, nghi lễ này mang ý nghĩa mở ra một đời sống mới, đời sống của tỉnh thức và giác ngộ.

Về mặt tâm linh, xuất gia là hành vi buông bỏ các ràng buộc thế gian như danh lợi, tài sản, tình cảm cá nhân để hướng tới đời sống phạm hạnh. Nghi lễ xuất gia là sự đánh dấu sự thay đổi căn bản về địa vị, vai trò và bản sắc xã hội của người xuất gia

Quan trọng hơn là sự biến chuyển về mặt nhận thức: Việc cạo tóc, khoác áo cà sa, thọ giới là những biểu tượng thiêng liêng thể hiện sự đoạn tuyệt với vô minh và tham ái, vốn được xem là căn nguyên của khổ đau. Qua đó, người xuất gia rèn luyện tâm xả ly, làm nền tảng cho

sự thanh tịnh nội tâm, với tâm tư từ bỏ mọi ràng buộc của đời sống thế gian. Nghi lễ xuất gia là sự khẳng định cao nhất về niềm tin tâm linh của tín đồ đối với Tam bảo (Phật – Pháp – Tăng). Khi phát nguyện xuất gia, người tín đồ đặt trọn niềm tin vào giáo pháp của Đức Phật, tin rằng con đường tu học có khả năng dẫn dắt con người thoát khỏi luân hồi sinh tử. Đây không chỉ là niềm tin mang tính lý thuyết, mà được thể hiện bằng hành động dấn thân trọn vẹn.

Đó là về mặt cá nhân, còn đối với cộng đồng Phật giáo Nam tông Khmer, sự kiện xuất gia của một cá nhân có giá trị, ý nghĩa lớn đối với cộng đồng Phật giáo Nam tông Khmer. Giá trị này trước hết thể hiện ở việc duy trì sự liên tục và bền vững của Tăng đoàn – trụ cột quan trọng của Tam bảo.

Nên có thể nói, nghi lễ xuất gia là cơ chế cơ bản để hình thành và phát triển đội ngũ Tăng Ni, bảo đảm sự tồn tại ổn định của Tăng đoàn trong mọi truyền thống Phật giáo, nghi lễ xuất gia giữ vai trò trung tâm trong việc duy trì cơ cấu tổ chức và sinh hoạt của Tăng đoàn Phật giáo.

3.2.2. Giá trị đạo đức của nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda

Trong đời sống văn hóa – tinh thần của người Khmer Nam Bộ, Phật giáo Theravāda không chỉ giữ vai trò là tôn giáo chủ đạo mà còn là nền tảng định hướng đạo đức và lối sống cộng đồng. Trong đó, nghi lễ xuất gia được xem là một nghi lễ quan trọng bậc nhất, không chỉ mang ý nghĩa tôn giáo mà còn hàm chứa những giá trị đạo đức sâu sắc, góp phần hình thành nhân cách cá nhân, duy trì trật tự xã hội của cộng đồng người Khmer. Thông qua nghi lễ xuất gia, các chuẩn mực đạo đức Phật giáo được truyền thừa, củng cố và lan tỏa bền vững trong đời sống xã hội. Trước hết, nghi lễ xuất gia có giá trị đạo đức sâu sắc trong việc giáo dục lý tưởng sống hướng thiện và giải thoát. Bên cạnh đó, nghi lễ xuất gia mang giá trị đạo đức rõ nét trong việc đề cao tinh thần hiếu đạo và trách nhiệm gia đình. Nghi lễ xuất gia còn có ý nghĩa đạo đức quan trọng trong việc xây dựng và duy trì chuẩn mực đạo đức xã hội. Nghi lễ

xuất gia góp phần khẳng định và bảo tồn giá trị đạo đức truyền thống của người Khmer Tây Nam Bộ trong bối cảnh biến đổi xã hội hiện nay.

3.1.3. Giá trị văn hóa của nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda

Nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda góp phần trong việc bảo tồn, bổ sung và phát huy bản sắc văn hoá truyền thống của dân tộc Khmer. Các nhà sư Khmer cũng là những trí thức, họ nắm giữ những tinh hoa tri thức tích lũy qua nhiều thế hệ người Khmer từ ngôn ngữ đến nghệ thuật, kinh nghiệm sản xuất đến các nghi lễ văn hóa truyền thống. Trong thời gian các thanh niên Khmer học tập tại chùa, kiến thức của cộng đồng người Khmer đã được các nhà sư truyền tải để giúp họ nâng cao nhận thức và hiểu biết của mình. Nhà sư là người chăm sóc, bảo tồn, phục hồi và rộng rãi cơ sở thờ cúng của Phật giáo Theravāda Khmer; góp phần gìn giữ và phát huy giá trị văn hóa của người dân Khmer; góp phần bồi dưỡng, nâng cao trình độ tri thức của thanh niên Khmer; duy trì và phát triển ngôn ngữ, chữ viết của người Khmer.

Tiểu kết chương 3

Chương 3 đã tập trung làm rõ thực trạng và những giá trị cơ bản của nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ hiện nay. Kết quả nghiên cứu cho thấy nghi lễ xuất gia vẫn được duy trì tương đối ổn định, bảo lưu nhiều yếu tố truyền thống của Phật giáo Theravāda, đồng thời có sự điều chỉnh linh hoạt để phù hợp với điều kiện xã hội đương đại. Hai hình thức chính là xuất gia Sa-di và thọ đại giới Tỳ-khưu tiếp tục được thực hành tại nhiều chùa Khmer trong khu vực.

Qua khảo sát thực tế cho thấy nghi lễ xuất gia không chỉ diễn ra trong không gian tôn giáo mà còn gắn bó chặt chẽ với đời sống gia đình, dòng họ và cộng đồng phum, sóc. Sự tham gia của đông đảo người thân và cộng đồng đã phản ánh rõ tính cố kết xã hội, vai trò trung tâm của chùa Khmer và ý nghĩa văn hóa sâu sắc của nghi lễ. Tuy nhiên, trong bối cảnh hiện đại, nghi lễ cũng đang chịu tác động của đô thị hóa,

di cư lao động, thay đổi nhu cầu học tập, nghề nghiệp và lối sống của thanh niên.

Chương này đồng thời khẳng định nghi lễ xuất gia mang nhiều giá trị quan trọng. Về tôn giáo, đây là cơ chế duy trì Tăng đoàn và truyền thừa Phật pháp. Về giáo dục, nghi lễ góp phần rèn luyện đạo đức, ý thức kỷ luật và tinh thần hiếu kính. Về văn hóa, đây là phương thức bảo tồn bản sắc dân tộc Khmer. Về xã hội, nghi lễ góp phần củng cố đoàn kết cộng đồng và xây dựng đời sống văn hóa cơ sở.

Như vậy, nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ hiện nay vẫn giữ vai trò quan trọng nhưng cũng đang đứng trước những biến đổi mới. Đây là cơ sở thực tiễn để Chương 4 tiếp tục phân tích những vấn đề đặt ra và đề xuất giải pháp phát huy giá trị của nghi lễ này trong thời gian tới.

CHƯƠNG 4.
MỘT SỐ VẤN ĐỀ ĐẶT RA VÀ GIẢI PHÁP PHÁT HUY GIÁ TRỊ CỦA NGHI LỄ XUẤT GIA TRONG PHẬT GIÁO THERAVĀDA Ở TÂY NAM BỘ HIỆN NAY

4.1. Những vấn đề đặt ra đối với nghi lễ xuất gia trong bối cảnh mới

4.1.1. Sự biến đổi và thách thức hiện nay

Nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ hiện nay không suy giảm theo nghĩa mất đi, mà đang chuyển đổi mạnh mẽ dưới tác động của bối cảnh mới. Sự giảm tương đối số người tham gia dài hạn, rút ngắn thời gian tu học, nguy cơ hình thức hóa, biến đổi vai trò giáo dục của chùa, phân tán cộng đồng cư trú, thiếu hụt tăng tài trẻ, tác động của truyền thông số, chênh lệch địa phương và sức ép sinh kế là những biểu hiện cụ thể của quá trình đó. Thách thức lớn nhất hiện nay không phải là giữ nguyên mô hình cũ, mà là làm thế nào để nghi lễ xuất gia tiếp tục sống động trong xã hội hiện đại, vẫn bảo tồn được tinh thần Phật giáo Theravāda, đồng thời đáp ứng nhu cầu giáo dục, văn hóa và phát triển cộng đồng trong giai đoạn mới. Chính vì vậy, nhận diện

đúng những vấn đề đặt ra là tiền đề quan trọng để xây dựng hệ thống giải pháp khả thi nhằm phát huy giá trị của nghi lễ xuất gia trong thời gian tới.

4.1.2. Nguyên nhân của những vấn đề đặt ra

Nguyên nhân của những vấn đề đặt ra đối với nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ hiện nay là tổng hợp của nhiều yếu tố đan xen: sự vận hành của kinh tế thị trường làm thay đổi ưu tiên xã hội; giáo dục hiện đại cạnh tranh chức năng truyền thống của chùa; đô thị hóa và di cư làm suy giảm cấu trúc cộng đồng phum sóc; truyền thông số và toàn cầu hóa làm biến đổi hệ giá trị giới trẻ; năng lực đổi mới nội tại của một số cơ sở tôn giáo còn hạn chế; chính sách bảo tồn di sản chưa thật đồng bộ; cùng với sức ép sinh kế do biến đổi khí hậu và bất ổn kinh tế nông nghiệp. Nhìn nhận đúng hệ thống nguyên nhân này có ý nghĩa quyết định để xây dựng các giải pháp phù hợp, khả thi và bền vững nhằm phát huy giá trị của nghi lễ xuất gia trong thời kỳ mới.

4.2. Quan điểm và giải pháp phát huy giá trị nghi lễ xuất gia

4.2.1. Quan điểm phát huy giá trị nghi lễ xuất gia hiện nay

Quan điểm phát huy giá trị nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ hiện nay phải dựa trên sự kết hợp hài hòa giữa truyền thống và hiện đại, giữa quyền tự do tín ngưỡng và yêu cầu phát triển xã hội, giữa bảo tồn bản sắc Khmer và hội nhập quốc gia, giữa đời sống tâm linh và lợi ích cộng đồng. Nghi lễ xuất gia chỉ có thể tiếp tục sống động nếu được đặt trong đời sống hiện tại của cộng đồng Khmer, được thế hệ trẻ tiếp nhận như một giá trị có ý nghĩa cho tương lai, được Giáo hội chủ động đổi mới cách tiếp cận và được Nhà nước hỗ trợ bằng chính sách phù hợp. Đây chính là nền tảng tư tưởng để triển khai các nhóm giải pháp cụ thể trong giai đoạn tiếp theo.

4.2.2. Giải pháp phát huy giá trị nghi lễ xuất gia

Nhóm giải pháp đối với Giáo hội Phật giáo Việt Nam và hệ phái Nam tông Khmer giữ vai trò quyết định trong việc phát huy giá trị nghi lễ xuất gia ở Tây Nam Bộ hiện nay. Trọng tâm của các giải pháp là

nâng cao nhận thức, hoàn thiện cơ chế điều phối, chuẩn hóa nghi lễ, đổi mới nội dung giáo dục, đào tạo tăng tài trẻ, tăng cường truyền thông số, củng cố quan hệ chùa – gia đình – cộng đồng, số hóa tri thức truyền thống và đẩy mạnh hợp tác khu vực. Khi Giáo hội và hệ phái Nam tông Khmer thực sự chủ động đổi mới trên nền tảng giữ vững bản sắc, nghi lễ xuất gia sẽ tiếp tục phát huy giá trị như một nguồn lực văn hóa – xã hội quan trọng của cộng đồng Khmer Nam Bộ trong thời kỳ mới

Giải pháp đối với gia đình, cộng đồng và thanh niên Khmer

Nhóm giải pháp đối với gia đình, cộng đồng và thanh niên Khmer cần được triển khai đồng bộ, lấy con người làm trung tâm và lấy cộng đồng địa phương làm nền tảng. Gia đình cần khôi phục vai trò giáo dục truyền thống đầu tiên; cộng đồng cần tái tạo không gian văn hóa nâng đỡ nghi lễ; thanh niên cần trở thành chủ thể sáng tạo của quá trình kế thừa. Khi ba chủ thể này cùng vận hành tích cực và gắn với điều kiện thực tiễn từng địa phương Tây Nam Bộ, nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda sẽ không chỉ được bảo tồn mà còn được tái sinh mạnh mẽ như một giá trị sống phù hợp với thời đại mới.

Tiểu kết chương 4

Chương 4 đã phân tích những vấn đề đặt ra đối với nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ hiện nay dưới tác động của kinh tế thị trường, đô thị hóa, di cư lao động, giáo dục hiện đại, chuyển đổi số và sự biến đổi cơ cấu xã hội trong cộng đồng Khmer. Những yếu tố đó làm giảm xuất gia dài hạn, rút ngắn thời gian tu học và thu hẹp phần nào môi trường văn hóa truyền thống nâng đỡ nghi lễ. Tuy nhiên, đây không phải là sự mai một tất yếu mà là quá trình biến đổi khách quan cần có cách tiếp cận phù hợp.

Trên cơ sở đó, chương đã xác lập các quan điểm phát huy giá trị nghi lễ theo hướng giữ gìn cốt lõi truyền thống nhưng thích ứng linh hoạt với đời sống mới, tôn trọng bản sắc văn hóa Khmer, gắn đạo với đời và phát huy vai trò tích cực của Phật giáo trong xây dựng con người, cộng đồng. Nghi lễ xuất gia cần được nhìn nhận không chỉ là

thực hành tôn giáo mà còn là môi trường giáo dục đạo đức, nơi rèn luyện thanh niên và phương thức bảo tồn văn hóa Khmer.

Chương cũng đề xuất hệ thống giải pháp đối với Giáo hội Phật giáo Việt Nam và hệ phái Nam tông Khmer, đối với Nhà nước và chính quyền địa phương, đồng thời nhấn mạnh vai trò của gia đình, cộng đồng và thanh niên Khmer. Trọng tâm là nâng cao chất lượng tổ chức nghi lễ, đào tạo tăng tài trẻ, đổi mới giáo dục thanh niên, phát huy vai trò chùa Khmer và củng cố mối liên hệ giữa chùa – gia đình – xã hội.

Như vậy, Chương 4 đã cung cấp cơ sở thực tiễn và định hướng quan trọng nhằm bảo tồn, kế thừa và phát huy giá trị của nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ, góp phần xây dựng đời sống văn hóa lành mạnh và thúc đẩy sự phát triển bền vững của khu vực hiện nay.

KẾT LUẬN

Nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ là một hiện tượng tôn giáo – văn hóa đặc thù, được hình thành và phát triển trong tiến trình lịch sử lâu dài của cộng đồng Khmer Nam Bộ. Đây không chỉ là nghi thức đánh dấu việc bước vào đời sống tu hành của cá nhân, mà còn là thiết chế xã hội mang nhiều giá trị nhân văn sâu sắc, gắn bó mật thiết với đời sống cộng đồng, với chùa Khmer và với quá trình bảo tồn bản sắc dân tộc. Trong lịch sử, nghi lễ xuất gia từng là môi trường giáo dục quan trọng đối với nam thanh niên Khmer, nơi rèn luyện đạo đức, ý thức kỷ luật, lòng hiếu kính đối với cha mẹ, tinh thần trách nhiệm đối với cộng đồng và niềm tin hướng thiện. Đồng thời, thông qua nghi lễ này, nhiều giá trị văn hóa truyền thống như ngôn ngữ Khmer, chữ viết Khmer, phong tục gia đình, nghệ thuật dân gian và tri thức cộng đồng được trao truyền qua các thế hệ.

Trên phương diện lý luận, luận án đã làm rõ các khái niệm cơ bản liên quan đến nghi lễ, xuất gia, giá trị, phát huy giá trị và Phật giáo Theravāda; đồng thời phân tích cơ sở tư tưởng, giáo lý và quan niệm của Phật giáo Theravāda đối với nghi lễ xuất gia. Từ nền tảng Tứ diệu

đế, Bát chính đạo, Tam học Giới – Định – Tuệ, tinh thần vô thường, vô ngã và lý tưởng giải thoát, có thể khẳng định nghi lễ xuất gia mang ý nghĩa chuyển hóa con người từ đời sống thế tục sang đời sống phạm hạnh, hướng tới hoàn thiện nhân cách và phát triển nội tâm. Đây là cơ sở quan trọng lý giải vì sao nghi lễ xuất gia không chỉ có giá trị tôn giáo mà còn có giá trị xã hội bền vững.

Trên phương diện thực tiễn, luận án đã khảo sát và phân tích bối cảnh Tây Nam Bộ – địa bàn tập trung đông đồng bào Khmer và là trung tâm của Phật giáo Theravāda ở Việt Nam. Kết quả nghiên cứu cho thấy nghi lễ xuất gia hiện nay vẫn giữ vai trò đáng kể trong đời sống cộng đồng, song đang chịu tác động sâu sắc của kinh tế thị trường, đô thị hóa, di cư lao động, giáo dục hiện đại, truyền thông số và sự biến đổi cơ cấu xã hội. Những yếu tố đó làm xuất hiện xu hướng giảm xuất gia dài hạn, rút ngắn thời gian tu học, thay đổi động cơ tham gia và thu hẹp phần nào môi trường văn hóa truyền thống vốn nâng đỡ nghi lễ. Tuy nhiên, sự biến đổi này không đồng nghĩa với mai một, mà phản ánh quá trình thích ứng tự nhiên của một thực hành tôn giáo trong bối cảnh xã hội mới.

Luận án cũng khẳng định rằng, dù có nhiều thay đổi, nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ vẫn tiếp tục mang những giá trị nổi bật đối với cá nhân và cộng đồng. Đối với thanh niên Khmer, đây là môi trường rèn luyện đạo đức, ý chí, tính tự lập và năng lực tự quản. Đối với gia đình, nghi lễ góp phần củng cố truyền thống hiếu kính, gắn kết các thế hệ và giữ gìn nề nếp gia phong. Đối với cộng đồng, nghi lễ là phương thức tăng cường cố kết xã hội, bảo tồn bản sắc văn hóa và phát huy vai trò của chùa Khmer như trung tâm tinh thần. Đối với xã hội rộng lớn hơn, nghi lễ xuất gia góp phần xây dựng đời sống văn hóa lành mạnh, phát huy giá trị tốt đẹp của tôn giáo và củng cố khối đại đoàn kết toàn dân tộc.

Từ kết quả nghiên cứu, luận án đã đề xuất hệ thống quan điểm và giải pháp nhằm phát huy giá trị của nghi lễ xuất gia trong giai đoạn hiện nay. Các quan điểm cơ bản bao gồm giữ gìn giá trị cốt lõi của truyền

thống nhưng thích ứng với điều kiện hiện đại; tôn trọng bản sắc văn hóa Khmer; gắn đạo với đời; kết hợp giá trị tâm linh với lợi ích xã hội; phát huy vai trò chủ thể của cộng đồng Khmer. Trên cơ sở đó, các nhóm giải pháp được xác định đối với Giáo hội Phật giáo Việt Nam và hệ phái Nam tông Khmer, đối với Nhà nước và chính quyền địa phương Tây Nam Bộ, cũng như đối với gia đình, cộng đồng và thanh niên Khmer. Nội dung trọng tâm là nâng cao chất lượng tổ chức nghi lễ, đào tạo tăng tài trẻ, đổi mới giáo dục thanh niên, hỗ trợ sinh kế cộng đồng, tăng cường truyền thông số, củng cố vai trò chùa Khmer và tạo môi trường xã hội thuận lợi để nghi lễ tiếp tục phát huy giá trị.

Có thể khẳng định rằng, trong bối cảnh toàn cầu hóa và hiện đại hóa hiện nay, nghi lễ xuất gia trong Phật giáo Theravāda ở Tây Nam Bộ không chỉ là di sản của quá khứ mà còn là nguồn lực cho tương lai. Nếu được nhận thức đúng đắn, bảo tồn hợp lý và phát huy sáng tạo, nghi lễ này sẽ tiếp tục đóng góp tích cực vào việc xây dựng con người Khmer Nam Bộ có đạo đức, bản lĩnh và bản sắc; góp phần giữ gìn sự đa dạng văn hóa của Việt Nam; đồng thời tạo thêm nguồn lực tinh thần cho phát triển bền vững vùng Tây Nam Bộ.

Luận án hy vọng góp thêm cơ sở khoa học và thực tiễn cho việc nghiên cứu tôn giáo học, nghiên cứu văn hóa dân tộc Khmer và hoạch định chính sách liên quan đến công tác dân tộc, tôn giáo ở Việt Nam hiện nay. Đồng thời, kết quả nghiên cứu cũng cho thấy rằng việc phát huy những giá trị tích cực của tôn giáo, trong đó có nghi lễ xuất gia của Phật giáo Theravāda, chính là một con đường quan trọng để kết nối truyền thống với hiện đại, kết nối bản sắc với hội nhập và kết nối đời sống tâm linh với sự phát triển của xã hội đương đại.

DANH MỤC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC CỦA TÁC GIẢ LIÊN QUAN ĐẾN LUẬN ÁN

1. Danh Hữu Giang (2026), "Vai trò nghi lễ xuất gia Phật giáo Nam tông Khmer trong đời sống người Khmer Nam Bộ", *Tạp chí Nghiên cứu Triết học* (30), tr. 116-123.

2. Danh Hữu Giang (2025), "Nét đẹp văn hóa của nghi lễ xuất gia Phật giáo Nam tông Khmer", *Tạp chí Truyền thống và phát triển* (11), tr. 26-29.

3. Danh Hữu Giang, Nguyễn Thuý Thơm (2024), "Đặc điểm nghi lễ "Pabbajjā" và "Upasampadā" trong Phật giáo Nam tông Khmer tại Việt Nam", *Tạp chí Sứ mệnh Tông phái* (80), Mátxcơva, tr. 60-68, ISSN 2499-9423.

4. Danh Hữu Giang (2024), "Đặc điểm kiến trúc của các chùa Phật giáo Nam tông Khmer tại Việt Nam",.z *Tạp chí Sứ mệnh Tông phái* (80), Mátxcơva, tr. 68-77, ISSN 2499-9423.